

РИСКЪТ В АГРАРНИЯ СЕКТОР

RISK IN THE AGRICULTURAL SECTOR

Виолета Блажева
Violeta Blazheva

Стопанска академия „Д. А. Ценов“ – Свищов
D. A. Tsenov Academy of Economics – Svishtov

Abstract: The agricultural sector is strategically vital. The risk in the sector is related to the decision of the farmer. The result is unknown, uncertain. The agricultural sector is subject to negative impacts. This requires management of potential risks. The existence of risk (including in the agricultural sector) exists when the future is unknown. And the uncertainty depends on the farmer's ability to anticipate all the possible outcomes that may or may not occur. Risk management can prevent crises in the agricultural sector. The Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) protects human and animal health. There are different risk classifications. The risk may be external and/or internal; economic, political, sanitary, environmental, institutional and others. Risk management instruments are: direct payments, green direct payments, state aid, market measures and more. The European Union's rural development program finances risk management in the agricultural sector for the period 2014–2020 (in Bulgaria – measure 17 Risk management).

Keywords: agricultural sector, risk, crisis, Rural development programming, Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF).

JEL: Q10, Q18, G31, F60

ВЪВЕДЕНИЕ

Аграрният сектор е стратегически жизненоважен. Рискът в сектора е свързан с вземането на решение от земеделския стопанин при осъществяване на неговата дейност, чийто резултат е неизвестен, несигурен. Наличието на риск (в т.ч. в аграрния сектор) съществува тогава, когато бъдещето е неизвестно. А несигурността (неопределеността) в сектора зависи от способността на земеделския стопанин да предвиди всички възможни резултати, които могат да настъпят/или да не настъпят.

ИЗЛОЖЕНИЕ

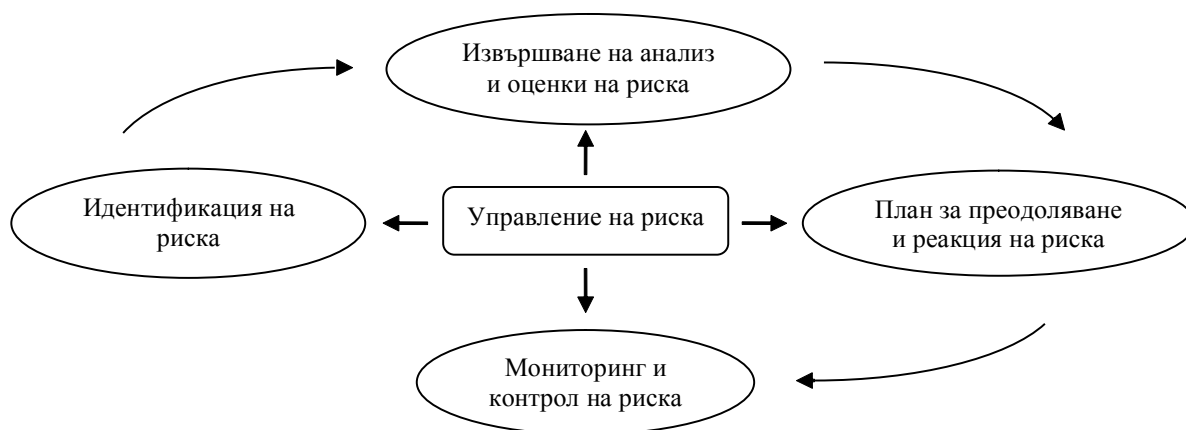
Целта на настоящата статия е да се направи обща постановка на риска в аграрния сектор и на базата на известни класификации за риска да се изведат спецификите за сектора, да се направи обзор на европейските (в т.ч. национални) инструменти за неговото управление и в заключение да се изведат съответни препоръки за усъвършенстване на прилаганите икономически лостове. За нейното постигане са разгледани предпоставките, предопределящи проявлението на риска в аграрния сектор.

1. Обща постановка на риска в аграрния сектор и класификационни признаци за неговото управление

Съвременният аграрен сектор е изправен пред непрекъснати обстоятелства, породени от фактори с негативен ефект, които трудно се поддават на предначертаване. Секторът е под непрестанен натиск

от възникване на рискове. Причини за това могат да са: природо-климатични феномени с неблагоприятен ефект, заболявания по растенията и животните и други. В условията на либерализиран пазар с повишена степен на риск са и земеделските доходите.

Рискът е потенциалната вреда, която евентуално може да се прояви при осъществяване на дейността в даден времеви отрязък. Изследването, анализът и проследяването на фактическите рискове с цел да се смекчи отрицателният ефект от евентуалното им осъществяване са фундамент за управление на риска. По своята същност неговото управление в аграрния сектор се свежда до възможността да се предусетят и минимизират негативните резултати от външни и вътрешни въздействия. Илюстративно етапите при управлението на риска могат да бъдат представени по следния начин (Фигура 1.):

Фиг. 1. Етапи на управление на риска

Източник: www.mzh.government.bg

Известни са множество класификации на рисковете. За целите на настоящата разработка ще ги обособим от следните гледни точки (Programa, 2019):

Възможностите за влияние на индивидуални стопански единици са предпоставка за разграничаване на външни и вътрешни рискове в аграрния сектор. Тази класификация има условен характер, тъй като в определени случаи те могат да се проявяват едновременно, в зависимост от конкретни параметри при вземането на решения. В повечето случаи тяхното влияние е комплексно. По тази причина е целесъобразно тяхното разграничаване по сектори и на база на определени параметри.

Когато екипът няма пряко въздействие, рисковете се обособяват като **външни**. Те произтичат от средата, в която се извършва дейността. От тази позиция рисковете се разграничават на:

- Икономически – свързани със спецификите и/или промяна реорганизацията на стопанския режим (инфлация, конкуренция и други.)
- Политически – проявяващи се в резултат от взетите политически решения – интервенционно изкупуване, компенсационни плащания и други.
- Институционални – вследствие на нормативни реформи по провеждане на политиката в аграрния сектор (ограничаване на предлагането, въвеждане на тарифни и нетарифни ограничения и други).
- Природо-климатични – проявяващи се в нисък добив и намален брой животни, предизвикани от градушки, наводнения и други.
- Санитарни – проявяващи се вследствие на масови заболявания, нашествия на вредители и други фактори.

Тъй като **вътрешните** рискове са пряко свързани с осъществяваната дейност, определящо значение имат условията за производство.

По отношение на конкретни **параметри** рисковете биват:

Икономически – рискове, продиктувани от отрицателните изменения на ниво отрасъл или на стопанството в неговата цялост. От тази позиция негативните резултати се проявяват в намаление на:

✓ *Земеделските доходи:*

– вследствие на понижена цена на продукцията на изхода на стопанството и/или повишаване на цените на постъпващите материали, т.е. на входа на стопанството – колебанията в търсенето и пред-

лагането са предпоставка за еластичност на цените. В условията на либерализиран пазар международният стокообмен с хранителни продукти е препятствие за земеделските производители на европейско ниво, в т.ч. в България. Едновременно с навлизането на нови пазари се увеличава конкуренцията.

Анализът и оценката на структурата на производство на аграрна продукция могат да се осъществят върху основата на достигане на съответствие между структуро-асортиментните предложения и тяхното пазарно търсене (Petrova, 2014).

– от увеличаване себестойността на продукцията – от тази позиция на увеличени разходи рискът за земеделското стопанство се проявява двояко – като индивидуална единица и като част от сектора или стопанството като цяло. Земеделското стопанство е зависимо от участниците на пазара, от пазарната конкуренция.

✓ Добивите на продукция от използвани семена с ниско качество – необходим е избор на сортове растения, пригодни съобразно почвено-климатичните условия на района.

✓ Риск от редуциране на популацията от видово и породно многообразие – колебанията в природо-климатичните условия и третирането на растениевъдната продукция с препарати влияят негативно на животновъдството при изиявяване на генетичните заложи на породите животни, съобразно района на тяхното отглеждане.

✓ Намаляване на конкурентоспособността и инвестициите в сектора – конкурентоспособността на отрасъла е непосредствено свързана с неговото устойчиво развитие. На национално ниво се взема под внимание очерталата се през последните години дуалистична структура на земеделските стопанства: от една страна, много дребни земеделски стопанства и, от друга страна, малък на брой, но едри земеделски стопанства.

Природо-климатични са рисковете, чиято честота е незначителна, но предизвикват огромни вреди. Те трудно се поддават на предварителни действия. Под „риск от бедствие“ се разбират потенциални загуби при настъпване на бедствие за дадени общества в даден времеви интервал. Именно природните сили са тези, които създават условията на несигурна и нестабилна среда.

Санитарните рискове стават все по-актуални за съвременния аграрен сектор, поради необходимостта от опазване на човешкото здраве. Тъй като се проявяват вследствие на външни и вътрешни фактори, целесъобразно е тяхното разграничаване на отраслово равнище. Основните видове санитарни рискове на европейско ниво – ниво отрасъл – са следните:

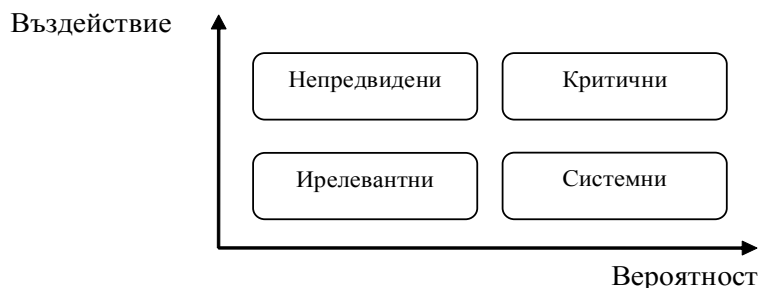
За здравето на животните през 1924 г. е учредена световна организация – Office International des Epizooties – OIE. България е една от 28 страни, участвали в нейното основаване. От тази позиция санитарните рискове класифицират болестите по животните на ендемични, зоонозни, епидемични (еписоотични) инфекциозни болести.

По отношение здравето на растенията през 1951 г. е подписано международно споразумение за защита на растенията (International Plant Protection Convention – IPPC). Организацията по прехрана и земеделие към ООН (ФАО) координира и контролира вредителите по растенията и растителните продукти.

✓ *Рискове при трансгранично преминаване при внос на доставки в Европейския съюз от трети страни и при движение на доставки между държави членки*

За защита здравето на хората и животните от небезопасни храни, фуражи и материали Европейската общност е изградила система за бързо предупреждение – *RASFF*, която съществува от 1979 г. Нейната цел се свежда до предоставяне на бърза и надеждна информация на държавите членки за наличие на вредни продукти на европейския пазар. Държавата член, установила опасността, уведомява във времеви интервал от 24 часа Европейската комисия, която информира останалите членове на системата (Bulgarian, 2019).

По отношение на **вероятността** за изява на отрицателните последици от **реализиране на риска** различаваме следните (Фигура 2.):

Фиг. 2. Видове рискове по отношение на вероятността за изява от тяхното реализиране

Източник: www.mzh.government.bg

Критичните рискове включват и двете величини (вероятност и въздействие). Това от своя страна налага предприемането на своевременни дейности за овладяване на риска.

Непредвидените рискове трябва да подлежат на наблюдение. Вероятността им да възникнат е незначителна спрямо критичните рискове, но въздействието им е значително.

Системните рискове имат огромен потенциал (вероятност) за развиване, но със сравнително ниско въздействие. Тези рискове изискват набелязване на предпазни мерки.

При **ирелевантните рискове** въздействието на двете величини е нищожно.

2. Европейски механизми за управление на рисковете в аграрния сектор

За управление на рисковете в нашата страна се използват европейски и национални източници за финансиране на икономическите лостове в аграрния сектор.

Приема се, че чрез **директните плащания** се регулират земеделските доходи.

Държавните помощи се финансират от бюджетите на страните членки на Евросъюза в помощ на земеделските доходи при възникнало разпространяване на зарази и болести при отглеждането на растенията и животните.

Пазарните мерки в условията на Организацията на общ пазар (ООП) са свързани с налагане на:

- т.нар. **регулярни мерки**, изразяващи се в предоставяне на гаранция за земеделските производители при реализиране на тяхната продукция (например публична интервенция, частно складиране и други);
- **извънредни мерки** за индивидуални производители и организации производители в контекста на Организацията на общ пазар.

Бърз трансфер на знания – непрекъснатото обучение на земеделските производители и тяхната осведоменост са предпоставка и за устойчив аграрен сектор.

Управлението на риска на европейско ниво нормативно е уредено в рамките на **Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г.**

3. Управлението на рисковете в аграрния сектор в контекста на Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г.

Като икономически лост в Програмата за развитие на селските райони за периода 2014–2020 г. е разписана Мярка 17. Управлението на риска, която финансира следните механизми (Risk, 30 August 2019):

1. Подмярка 17.1. **Подпомагане на застрахователни премии** – субсидира се част от премията по застраховка срещу икономически загуби за земеделските производители. Горната граница (таванът) е 65% от цената на полицата, а застраховката се активира при минимум 30% унищожена продукция, изчислена като средна величина за стопанството, респ. региона през последните три години.

2. Подмярка 17.2. **Взаимни фондове** – земеделските стопани участват с годишни вноски във взаимоспомагателен фонд, който изплаща компенсации за щети. Таванът също е 65% от разходите и се активира изплащане при 30% праг на загубите.

Табл. 1. Изпълнение на Програмата за развитието на селските райони 2014–2020 г.

Мярка	Приложим дял на финансиране на ЕЗФРСР(%)	Бюджет ЕЗФРСР*	Национално финансиране (НФ)	Бюджет публични средства, € (ЕЗФРСР+НФ)	Подадени заявления (бр.)**	Сключени договори (бр.)**	Бюджет по отворени приемв/кампани към 31.05.2019 г. (ЕЗФРСР*)	***Договорени суми към 31.05.2019 г. ЕЗФРСР*	**Договорени суми към 31.05.2019 г. (ЕЗФРСР+НФ)	% на изпълнение на ПРСР спрямо бюджет от отворени приемв/кампани (ЕЗФРСР)	% на изпълнение на ПРСР спрямо общ бюджет по мярката (ЕЗФРСР)	*****Изплатени суми към 31.05.2019 г. ЕЗФРСР*	% на усвояване спрямо общ бюджет по мярката (ЕЗФРСР)
Мярка 1	90.00	22 855 136	2 539 460	25 394 596	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Мярка 2 ****	85.00	3 616 352	638 180	4 254 532	0	0	0	0	0	0	0	1 261 455	35
Мярка 4	79.03	613 317 323	162 730 380	776 047 703	7 478	1 711	595 572 820	470 099 915	566 025 346	79	77	186 189 571	30
Мярка 6	86.87	177 615 174	26 843 088	204 458 262	8 316	3 254	56 466 225	53 234 620	61 280 000	94	30	42 782 997	24
Мярка 7	85.00	531 867 024	93 858 887	625 725 911	1 682	419	458 215 370	453 667 980	533 727 036	99	85	72 147 535	14
Мярка ***	83.55	53 076 491	10 450 884	63 527 375	0	0	0	0	0	0	0	438 398	1
Мярка 9 *****	90.00	7 016 352	779 595	7 795 947	0	0	0	0	0	0	0	396 153	6
Мярка 10	75.00	167 510 002	55 836 667	223 346 669	N/A	N/A	167 510 002	154 446 823	205 929 098	92	92	107 725 741	64
Мярка 11	75.00	113 695 079	37 898 360	151 593 439	N/A	N/A	113 695 079	113 695 079	151 593 439	100	100	63 089 670	55
Мярка 12	75.00	104 757 028	34 919 009	139 676 037	N/A	N/A	104 757 028	53 246 074	139 676 037	51	51	69 136 061	66
Мярка 13	75.00	206 703 506	68 901 169	275 604 675	N/A	N/A	206 703 506	105 382 167	275 604 675	51	51	138 713 460	67
Мярка 14	85.00	48 330 584	8 528 927	56 859 511	0	0	0	0	0	0	0	1 791 718	4
Мярка 15	75.00	6 562 500	2 187 500	8 750 000	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Мярка 16	90.00	29 316 351	3 257 372	32 573 723	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Мярка 17	85.00	31 212 046	5 508 008	36 720 054	0	0	0	0	0	0	0	0	0
Мярка 19	90.00	118 335 849	13 148 428	131 484 277	101	99	76 068 394	2 314 173	2 571 303	3	2	8 282 905	7
Мярка 20	85.00	37 493 274	6 616 460	44 109 734	0	0	0	0	0	0	0	11 473 386	31
Мярка ПРСР 2014-2020	85.00	93 436 895	16 488 864	109 925 759	0	0	0	0	0	0	0	32 993 532	35
Общо	81.11	2 366 716 966	551 131 237	2 917 848 203	17 577	5 483	1 778 988 423	1 406 086 831	1 936 406 933	79	59	736 422 581	31.1

Източник: www.dzf.bg

Забележка: *Сумите са в евро /1 EUR= 1.9558 лв.

** За мерки 10, 11, 12 и 13 не е приложимо, тъй като по тези мерки се подават заявления за плащане всяка година.

** Включени са разплатените заявления и прогнозни данни с поети ангажименти по мерки 10, 11, тъй като по тези мерки се подават искане за плащане всяка година, което може да съдържа различна информация от предходните. За М10 и 11 за 2017 г. не са преминали задължителните административни проверки за одобряване и изпълнение на многогодишните ангажименти. По М12 и М13 не се поемат многогодишни ангажименти.

**** По Мярка 2 със заповеди на Министъра на земеделието, храните и горите са обявени два приема за предоставяне на консултантски услуги от НССЗ.

***** Отчетените средства за изпълнение по Мярка 8 се отнасят за преходни договори по Мярка 223 от ПРСР 2007-2013, а по Мярка 9 се отнасят за преходни договори по Мярка 142 от ПРСР 2007-2013, с поети многогодишни ангажименти и осигурен бюджет от ПРСР 2014-2020.

*****В тримесечното отчитане от Комисията по селскостопанските фондове към 31.05.2017 за ПРСР 2014-2020 е включен аванс, който не е отчетен в настоящата справка. В договорените суми по Мярка 4 "Инвестиции в материални активи" са включени наддоговорените средства по Подмярка 4.1 „Инвестиции в земеделски стопанства“

3. Подмярка 17.3. **Стабилизиране на дохода** – нов инструмент на Общата селскостопанска политика на Европейския съюз, компенсиращ значителното понижение на земеделските доходи. Той също действа като взаимен фонд. В него земеделските стопани правят вноски, а плащане се активира, когато доходът е минимум 30% по-нисък (изчислен като средна величина за последния тригодишен период). Горната граница за плащане е до 70% от претърпените загуби на доход.

Прилагането на посочените три механизма изискват адекватна информация за добивите, земеделските доходи и други фактори.

Мерките на национално ниво приоритетно финансират вече възникнали обстоятелства (градушки, заболявания и други). Изпълнението на Програмата за развитие на селските райони 2014–2020 г. към 31 май 2019 г. и по-конкретно на **Мярка 17. Управление на риска** е представено в таблица 1. (Implementation, 2019).

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Резултатите от изследователските анализи поставят въпроси за субсидирането на застрахователните премии към спецификата на аграрния сектор. Застрахователните продукти, предлагани на пазара, не обхващат всички рискове. Посоченото означава, че е необходима промяна на застрахователния модел. Възприемането на застраховането като вид партньорство, а не принуда, се налага с прилагането на т.нар. американски модел, при който се застраховат доходите на стопаните. Като цяло е възприет подходът за споделяне на риск между земеделци, държава и застрахователи. С предлагания модел се цели доходите на земеделските производители да не падат под определено равнище.

Аграрният сектор е стратегически значим за икономиката на страната. Произвежданата в него растениевъдна и животновъдна продукция има жизненоважен характер. От една страна, стремежът на обществата е да гарантират храната на населението чрез собствено производство. За намаляване на външната зависимост всяко правителство се опитва да покрие възможно най-голям дял потребности. От друга страна, селскостопанското производство е рискова дейност. Развиването на ефективен и конкурентоспособен аграрен сектор изисква минимизиране на потенциалните негативни рискове.

REFERENCES:

1. Bulgarian Food Safety Agency, viewed 2 Septembre 2019, <http://babh.government.bg/bg/Page/rasff/index/rasff/Система%20за>
2. Implementation of the Rural Development Program, viewed 2 Septembre 2019, http://www.dzf.bg/assets/16329/Изпълнение_на_ПРСР_2014-2020_към_31.05.2019.pdf
3. **Petrova, S. 2014:** Justification of structuring of the range of agricultural products, *Proceedings of the Jubilee Scientific Conference with International Participation „The National Agricultural Sector – an Element of European Agricultural Regions in the Europe 2020 Strategy“*, Vol. I, Tsenov AI, Svishtov, pp. 267–272. (in Bulgarian)
4. **Petrova, S. 2016:** Research on changes in the structure of the range of agricultural products. *Collection of Papers from the Round Table on the Common Agricultural Policy of the European Union and Agribusiness in the Republic of Bulgaria – Economic and Legal Problems*, Tsenov AI, Svishtov, pp. 113–118. (in Bulgarian)
5. Risk and Crisis Management Program in the Agriculture sector, Sofia, viewed 28 August 2019, www.mzh.government.bg
6. Risk Management Measures in the RDP 2014-2020 - what, how and where? viewed 30 August 2019, <https://sinor.bg/48969-merki-za-upravlenie-na-riska-v-prsr-2014-2020-kakvo-kak-i-kade>

За контакти:

Виолета Иванова Блажева, доцент, доктор
Служебен адрес: 5250 Свищов, ул. „Ем. Чакъров“ 2
Стопанска академия „Д. А. Ценов“, Свищов
Ел. поща: v.blazheva@uni-svishtov.bg
